

**LA PROFESIÓ DELS PARES I L'AUTOCONCEPTE,
ELS VALORS I EL RAONAMENT MORAL DELS FILLS**
LA PROFESIÓN DE LOS PADRES Y EL AUTOCONCEPTO,
LOS VALORES Y EL RAZONAMIENTO MORAL DE LOS HIJOS
*THE PARENTS' PROFESSION AND CHILDREN'S
SELF-CONCEPT, VALUES AND MORAL REASONING*

*Jesús Mas Vilata**, *Manuel Martí-Vilar***,
*Núria Melià Martín****

DOI: 10.7203/anuari.psicologia.18.2.117

Resum

En el present estudi s'analitza la relació entre la professió del pare i/o la mare i l'autoconcepte, els valors i el judici moral dels adolescents, a més d'una breu aproximació teòrica als tres constructes psicològics. La mostra es compon de 350 adolescents escolaritzats amb una mitjana de 14.8 anys d'edat. S'han obtingut MANOVAs, les quals estudiaven la relació entre la professió del pare i la mare, a més de les puntuacions objecte d'investigació. Respecte a la variable «professió dels pares i la seua relació amb l'autoconcepte» apareixen diferències marginalment significatives en els nivells d'autocomportament físic en funció de la professió de les mares que tenen estudis superiors. No s'ha trobat cap relació entre la professió dels pares i mares, i els valors i el raonament moral, la qual cosa convida a seguir amb l'estudi sobre altre tipus de mostra, per veure si allò que no s'ha trobat en aquest treball continua sense aparèixer en altres investigacions basats en estudis longitudinals.

Paraules clau: desenvolupament moral, sistema de valors, professió, autoconcepte.

* Psicòleg. Professor Associat del Departament de Psicologia Bàsica. Universitat de València. Correspondència: <Jesus.Mas@uv.es>.

** Professor Titular de la Universitat, Departament de Psicologia Bàsica, Universitat de València. Correspondència: <Manuel.Marti-Vilar@uv.es>.

*** Psicòloga en el programa «Avallem Joves», Ajuntament de Silla. Correspondència: <nurmm.1989@gmail.com>.

Resumen

En el presente estudio se analiza la relación entre la profesión del padre y/o la madre y el autoconcepto, los valores y el juicio moral de los adolescentes, además de una breve aproximación teórica a los tres constructos psicológicos. La muestra se compone de 350 adolescentes escolarizados con una media de 14.8 años de edad. Se han obtenido MANOVAs, los cuales estudiaban la relación entre la profesión del padre y la madre, y las puntuaciones objeto de investigación. Respecto a la variable profesión de los padres y su relación con el autoconcepto, aparecen diferencias marginalmente significativas en los niveles de autocomportamiento físico en función de la profesión de las madres que tienen estudios superiores. No se ha encontrado relación entre la profesión de los padres y madres, y los valores y el razonamiento moral, lo cual invita a seguir haciendo estudios en otro tipo de muestras, para ver si lo que no se ha encontrado en este estudio sigue sin aparecer en otras investigaciones basados en estudios longitudinales.

Palabras clave: desarrollo moral, sistema de valores, profesión, autoconcepto.

Abstract

In this study the relation between the fathers' and/or mothers' profession and the self-concept, teenagers' values and moral trial is analyzed, in addition to a brief theoretical approach to the three psychological constructs. The sample is composed of 350 teenagers, which are enrolled in school, with an average age of 14.8 years. Several MANOVAs have been obtained, which studied the relation between the father's and mother's profession, and the scores object of research. In regard to parents's profession and its relation with self-concept, there are differences marginally significant in the levels of physicist self-behavior according to mother's profession who have upper studies. Any relation between parents' profession and values and moral reasoning has been found, which leads to keep on conducting studies composed by other sort of samples, in order to observe if what has not found in this paper, still does not appear in other researches based on longitudinal studies.

Key words: moral development, value Systems, occupations, self-concept.

Introducció

La important investigació acumulada sobre la Psicologia Moral evidencia que els aspectes afectius, conductuals, i cognitius són el pilar del desenvolupament i el judici moral. A aquestes processos bàsics cal introduir altres factors que intervenen en la configuració de la personalitat moral com les variables sociodemogràfiques, culturals, agents eductius (Martí-Vilar i Palma, 2010). Les

limitacions d'aquest treball no permet abastar totes les àrees considerades importants en el camp d'allò moral; la intenció és aproximar-se a aquest immens àmbit d'investigació i únicament tractar algunes de les variables cognitives amb pes específic en el comportament moral.

Una etapa molt important en les persones és sobre els cinc anys, moment en què comencen a assentar-se el conjunt de trets que marcaran el futur personal i cognitiu. Encara que els canvis se succeiran al llarg de la vida, és en aquesta edat, arran les interaccions amb la resta, quan afloren sentiments i processos d'autovaloració –autoestima– i d'autoconeixement –autoconcepte–.

L'autoconcepte, el «com s'és vist per la resta», si és positiu facilita el desenvolupament personal, d'autoprotecció i relació social; però és en sí mateix un valor, donat que resulta d'un procés intern de valoració. Els valors confereixen a les persones la visió del món que els rodeja, els ajuda en la interacció social. Els valors naixen des de l'interior de cada persona i són diferents entre cultures, però també són universal perquè alguns d'ells, com l'honradesa, són compartits per totes les societats.

Aquesta autovaloració interna és el resultat, de la integració entre els processos de pensament, el costum i els hàbits que defineixen l'actitud o creença i, en conseqüència, la decisió i judici moral. S'evidencia la importància que tenen l'autoconcepte, els valors i el raonament moral en el camp de la Psicologia Moral (Mas, 2015).

L'autoconcepte

L'estudi de l'autoconcepte va ser fins els anys cinquanta de caràcter especulatiu. Entre els anys 20-30 del segle XX, es desenvolupa un corrent sociològic en l'estudi de la conducta humana que arranca en la filosofia moralista dels escocesos del segle XVII, qui mantenien que l'individu, per humanitzar-se, necessita de la societat, i allà és on adquireix judici moral i consciència de sí mateix. Dins la societat, s'aprén a interioritzar les regles socials i morals, i el judici sobre un mateix en facilitarà la conducta. Dewey o Baldwin van aprofundir també en aquesta concepció social de l'individu (Mas, 2015).

El primer treball empíric trobat va ser el realitzat per Raimy en 1984 (Gergen, 1984). Des d'aleshores, la literatura experimental de l'autoconcepte, encara que amb serioses dificultats metodològiques i conceptuals, ha crescut notablement. Entre els anys cinquanta i seixanta, es dona un major interès cap a l'aspecte avaluatiu i afectiu de l'autoconcepte, s'alternen i es confonen els termes autoconcepte i autoestima degut a la seua vinculació en quasi tot (Crandall, 1973).

Als anys huitanta, es renova l'interès de l'autoconcepte amb un enfocament experimental. Interessa a teòrics cognitius, de l'educació, de l'aprenen-

tatge social i de modificació de conducta. L'apropament a com és processada la informació sobre el «sí mateix» delimita els estudis sobre l'autoconcepte tant en la seua estructura –component cognitiu– com en l'aspecte avaluatiu i afectiu –l'autoestima–. L'autoconcepte és un constructe de molta importància en l'estudi dels processos mediadors entre la situació externa a l'individu i l'actitud, i com a resultat seu, la seua activitat o conducta.

L'autoconcepte no ha estat tractat pel panorama «oficial» de la Psicologia americana en les primeres dècades del segle XX. El corrent de les ciències de la conducta i la seua preocupació per allò quantificable, extern i observable, deixen de costat aquesta variable (Mas, 2015).

Els valors humans

El concepte de valor apareix en la vida quotidiana en boca de diferents professionals, però cadascú li dóna un sentit molt diferent encara que tot el món coincideix en què el valor és un conjunt de qualitats que permet acceptar d'una forma o altra a les persones. És un concepte molt arrelat en l'evolució social i cultural de l'home. Els filòsofs sempre han buscat encaixar l'esdevenir diari amb els principis ètics. Kant, en la seua *Fonamentació de la metafísica dels costums*, assenyalava que les coses i els objectes tenen un valor determinat perquè presten una utilitat i deixen de tenir valor quan ja no ens serveixen, és a dir, tenen un valor relatiu. Però les persones són vàlides per sí mateixes, no per la utilitat que puguen prestar. Kant es refereix a què les persones tenen un valor absolut i per això no poden ser instrumentalitzades o intercanviades (Cortina, 1996).

En el segle XIX, apareix la radicalització del positivisme i sols interessa allò material com a l'única forma d'entendre la realitat humana a través del mètode científic. Naix la Sociologia com a disciplina i canvia els valors per conceptes reals i concrets, palpables, com els diners, el treball, les possessions, etc. Però després, apareixen dues disciplines, l'Antropologia i la Psicologia, les quals accentuaran la part humana de la realitat: el respecte per u mateix, la imatge, els valors culturals, els valors morals, etc. I a més, poden ser mesurables i quantificables. En l'actualitat, existeix un consens generalitzat de què el valor posseeix un component intel·lectual i altre d'emocional, que permeten a les persones identificar la part preferible de la realitat (Pérez-Pérez, 2008).

a) Bases biològiques: normes, creences i valors

Hauser (2008) distingeix entre normes de responsabilitat social i normes de reciprocitat. La norma de reciprocitat forma part d'un favor rebut. La norma de responsabilitat parteix des de zero, sense cap expectativa de què el favor serà tornat. Amb la maduresa, les normes de responsabilitat s'anteposen a les de

reciprocitat. Aquest plantejament segueix la línia de Kohlberg, qui considerava que els xiquets es basen en experiències concretes, mentre que els majors estan més interessats en el manteniment de l'ordre social. El xiquet va distingint els desitjos i creences dels altres, entre accions intencionals de les accidentals, i li servirà per emetre judicis morals i les corresponents justificacions. El procés de maduració moral està en constant evolució, estem equipats amb una gramàtica moral universal on l'experiència va afegint els detalls particulars de cada cultura i fixant els paràmetres que subjauen a les regles de conducta. Açò permet distingir entre normes o convencions socials, d'una banda, i regles morals d'altra.

Turiel (1998) indica tres tipus de normes: les convencions culturals, les morals, i les personals. Les normes convencionals són susceptibles d'infringir-se, i són aplicables a determinats grups mentre que les normes morals no poden infringir-se i són universalment aplicables. Rozin (1997), en els seus estudis sobre emocions morals, confirma que les infraccions de les regles donen lloc a diferents emocions, per tant, a diferents expressions facials de l'emoció.

Fiddick, Cosmides i Tooby (2000) reforcen la idea que la ment està equipada amb un conjunt de principis articulats en l'esfera moral. Les precaucions, els contractes socials i les convencions socials són diferents, en com es gestionen aquestes diferències de principis resideix la base de la facultat moral.

La ment humana és capaç de crear creences de forma lenta o ràpida, perquè són un acte reflex i l'hemisferi esquerre fabrica les creences (Gazzaniga, 2006). Aquesta zona del cervell interpreta les dades que entren i n'elabora un relat continu de la pròpia imatge i creences. Gazzaniga (2006) nomena aquesta zona cerebral com «l'interpret».

Segons Gazzaniga (2006), els éssers humans reaccionen front els conflictes morals de manera similar, probablement per xarxes neuronals comunes o sistemes de recompensa. El sistema social ajuda a explicar els sentiments a l'hora que els incorpora a l'estructural social on es comparteixen les mateixes xarxes i sistemes morals, i tots reaccionen de la mateixa manera front les mateixes qüestions.

Wilson (1993) tracta de descobrir l'origen evolutiu-cultural dels hàbits morals. Incideix en la tesi del sentit moral innat i en el seu abast universal, així com en el fet de que per ser instintius en ocasions es passen per alt. Rebutja la idea de moral com constructe social. Determinades zones del cervell s'activen front a judicis morals, però no front altres.

b) Definició de valor

Jacob i al. (1962) distingeixen entre valors i creences –proposicions existencials– i els impulsos –necessitats, desitjos–. Aquests autors afirmen: «Els valors són models normatius mitjançant els quals els éssers humans resulten influenciats en les seues eleccions, entre els cursos alternatius d'acció que perceben».

Smith (1963) defineix valor com a

concepcions d'allò desitjable que resulten rellevants per a la conducta selectiva (...). els valors personals són actituds (...), però són una classe especial d'actituds que actuen com a normes per mitjà de què les eleccions són avaluades. Els valors personals pertanyen a allò desitjable, allò preferible, més que a allò senzillament desitjat o preferit, al regne del «deu» més que al de què «és» o «es vol».

Per a Tyrel (1975), les puntuacions que aboquen els tests de valors expressen les estructures de personalitat que controlen les eleccions d'un subjecte i que algunes persones prenen decisions personals respecte a activitats basades en conceptes generals sobre què deuen fer, o a què algunes eleccions personals, però no d'altres, es controlen d'aquesta manera.

El concepte de *valor* suposa l'activitat d'un subjecte que desitja i a l'hora sent la necessitat d'assolir una meta, i a més ho fa dins un clima social determinat. Aquesta meta o recerca és selectiva per a l'individu, que a més si se li pregunta, la podrà justificar racionalment, moralment i inclús serà capaç d'emetre un judici que en justifique el plantejament o punt de vista. Per a Braitwaite i Law (1985), els valors es refereixen a modes personals i socials de comportament. Segons Tamayo (1993), els valors són mitjans i finalitats humanes que van més enllà de patrons específics com les actituds. Segons Montero (1994), la importància del valor ve donada pel seu paper com a procés mediador entre el component afectiu, el cognoscitiu i el comportamental o conatiu.

D'allò exposat, es dedueix que els valors s'adquireixen per socialització i serveixen de guia per a la reflexió i presa de decisions (Martí-Vilar, 2010), i que en l'estudi dels valors es troben els constructes: cognitiu, emocional i actitudinal, com a realitats oposades que per sí soles no tenen propietat o força determinant en la definició de què és un valor, però juntes apropen la idea d'allò que podem entendre per valor. Els béns materials, les propietats, tenen un valor per sí mateix i com a resultat d'una avaluació; els valors són desitjos, judicis de la realitat i poden reflectir un estat emotiu. Poden perdurar durant generacions però no són eterns ni permanents, la seua dimensió social i individual com a modificador d'estímul externs no li resta globalitat i universalitat. Com diu Camps (1990), «el concepte de valor consisteix a un conjunt interioritzat de principis nascuts d'experiències realitzades en funció de la moralitat».

Es poden fer moltes classificacions per a distints tipus de valors, i dins d'ells els *específicament morals* (Cortina, 1996). Aquests últims són: llibertat, justícia, solidaritat, honestedat, tolerància activa, disponibilitat al diàleg i respecte a la humanitat. També, es poden agrupar en virtut de l'àmbit on es desenvolupen, com s'observa en la classificació de Muñoz Redón (1998): àmbit públic –tolerància, igualtat, solidaritat, llibertat, respecte per la natura, pau–;

Àmbit privat –plaer, família, dret a una mort digna, salut, amistat i felicitat–; àmbit professional –treball, oci, diners, saber, creativitat i èxit–.

c) *El raonament moral*

Es considera el raonament com una habilitat intrínseca de l'ésser humà. Conèixer com funciona i trobar els processos que hi intervenen és bàsic per avançar en la investigació psicològica (Mas, 2015).

Permet identificar i conèixer com estan ordenades les estructures del coneixement. La Psicologia s'ha ocupat de trobar les diferències entre les inferències que del raonament es dedueixen en identificar aquestes estructures, i la lògica que apareix en les pròpies estructures. La Psicologia Cognitiva ha avançat en el camp dels processos que ocorren en el raonament i en explicar-los, i s'utilitza el terme «intel·ligència» per referir-se als aspectes psicomètrics i de diferències individuals. L'estudi del raonament s'emmarca dins el camp de la Psicologia del Pensament. Abasta temes com ara la presa de decisions, pensament per analogia, resolució de problemes, creativitat, etc. Sota la denominació de raonament o inferència s'agrupen operacions cognitives de distinta complexitat (Santamaria, 1995).

Les teories cognitives defineixen les funcions cognitives i els processos personals implicats com ara les emocions, fantasies, motivacions, sentiments, capacitat d'aprenentatge i extrapolació de significats. El xiquet maneja la informació que té al seu abast, és a dir, la simbolitza fins trobar-li un significat (Piaget, 1977).

Aquesta informació flueix constantment des del món extern i es fon amb la del món intern, la memòria i els records. Trobar l'equilibri en la interacció de l'organisme amb el medi ambient és la finalitat que pot explicar la conducta. L'estudi de les variables cognitives que intervé ajudarà a comprendre, un poc si cap, qüestions importants com ara els judicis, decisions, accions i/o actituds morals (Mas, 2015).

Dos sistemes intervenen en el raonament moral. El sistema cognitiu, d'una banda, explica com actuen les estructures mentals, i l'afectiu o emocional, d'altra, defineix el tipus de conducta, i la seua intensitat i direcció. Segons Izard (1993), el sistema emocional organitza la personalitat, la conducta i les cognicions. Ellsworth (1991), per la seua banda, opina que les emocions són el resultat del mode en què les persones interpreten i valoren el seu ambient, açò significa que les emocions influeixen en les interpretacions i valoracions futures, afecten a l'eficàcia personal i a la valoració que es fa sobre u mateix. El subjecte està immers contínuament a un procés d'adaptació i assimilació per interioritzar normes i valors morals (Maganto, 1994).

Aquests constructes cognitius –valors, normes i actituds– no poden explicar-se sense relacionar-los amb els factors afectius i personals de cada subjecte.

Per a Etxebarria (1994), existeixen altres factors com la pressió del grup, els interessos particulars, motivació, força de voluntat que intervenen en l'acció moral, etc. encara que per a Maganto (1994), la pràctica empírica està plagada de dificultats per acotar les variables com a predictores absolutes de la conducta prosocial.

Com s'estableix allò moralment correcte? Ocorre perquè el subjecte tracta d'adaptar-se al grup o a la societat. Açò per sí mateix no explica la conducta moral, també intervenen mecanismes biològics que s'activen en la seua interacció amb el medi (Cuñat-Agut; Martí-Vilar i Suay, 2016). Les persones evolucionen de la mateixa manera ho fa el seu pensament moral. Per què el pensament moral evolucione, és imprescindible la participació del subjecte, és a dir, el subjecte deu posseir suficient capacitat d'atenció per què li obligue a implicar-se (Stewart i Pascual Leone, 1992).

La valoració cognitiva és una avaluació continua entre què ocorre al context més immediat i el benefici o benestar del subjecte. Emetre judicis entre què cal fer i què es pot fer front la situació. Lazarus i Folkman (1986) defineixen aquest constructe cognitiu com a *afrontament*: aquells esforços cognitius i comportamentals constantment canviant que es desenvolupen per manejar les demandes internes i externes, i que són avaluades com a positives o negatives i el resultat en són les respostes.

La interiorització de normes i valors neixen de la interacció amb la resta, i és ací on s'ubica l'arrel del raonament moral. El diàleg interior permet l'abstracció i l'autoreflexió. L'afecte precedeix a la cognició i a l'autoreflexió, donat que el procés de decisió moral és molt ràpid, automàtic i intuïtiu (Mas, 2015).

Per a Eisenberg (2000), el raonament moral presuposa un model integrador de factors cognitius. Facilita la solució front el conflicte entre triar la satisfacció immediata de les pròpies necessitats o les de la resta allà on no existeixen normes o lleis formals clarament especificades. També ocorre quan intervenen altres factors afectius i d'empatia, de preocupació per la resta, i el sentiment derivat de les conseqüències dels propis actes.

L'origen de la raó es troba en l'autoconsciència o consciència de les bases que conformen les creences i els actes. La raó sempre mira cap endins i cerca la justificació de les accions segons els motius, o si les interferències estan justificades per les creences. L'autoconsciència de les creences i dels actes implica identificar-se a u mateix com el subjecte de les representacions mentals. L'ús de la capacitat per a formar judicis sobre què cal fer i actuar en conseqüència és la base i essència de la moralitat, no l'altruisme o la recerca del bé. aquesta singularitat de l'ésser humà el dota de la capacitat per exercir tant el bé com el mal.

Sense reflexió, la persona perd el control de les seues intencions i queda governada per l'instint, el desig o l'emoció, i la seua vida serà diferent d'aquella forma governada per principis i valors, per molt intel·ligent i sociable que siga (Mas, 2015).

Encara que no s'ha trobat en la literatura científica estudis que relacionen la variable professió dels pares amb els constructes que volem estudiar, en aquest article, introdueix l'intent de conèixer si se té alguna importància en els processos d'autoconeixement, valoració i raonament moral dels adolescents.

Mortimer (1986), que reitera la correspondència entre classe social i nivell d'estudis dels pares, i atribueix a aquell nivell actituds més favorables envers l'educació (citada per Osca, 1993). En la mateixa línia es troba Fernández Enguita (1988) i Tejedor i Caride (1988). Porot (1980) defensa que un clima familiar amb tensions i inseguretats tindria serioses conseqüències per al rendiment acadèmic dels fills i adjudica a la mare una importància decisiva en la consecució d'un ambient equilibrat. Keeves (1972) ja havia observat la influència de les actituds dels pares envers el rendiment d'estudis i la formació dels fills i, en concret, de l'actitud de la mare que, segons l'autor, es superior al del pare (citada per Osca, 1993).

Que la mare té un paper preponderant, en els comportaments morals dels infants (de *holding* segons Winnicott), i que la influència dels estudis de la mare sembla major quan més jove és el fill o filla, també ho havia trobat Pérez-Serrano (1981). Cosa que replica Fernández Enguita (1988) en el sentit que les famílies on la mare té major nivell d'estudis es produeix un major suport psicològic als fills i les subsegüents respostes comportamentals positives (Adell i Cueva, 2006: 91 i ss.).

Així i tot, trobem cal dir que, encara que és temptatiu, l'objectiu de l'estudi és conèixer la relació entre la professió del pare i/o la mare en l'autoconcepte, els valors i el judici moral dels adolescents.

Metodologia

Disseny de la investigació

El disseny consisteix a una enquesta transversal de diferents instruments d'avaluació a 350 adolescents escolaritzats per a la qual cosa es va comptar amb el consentiment del centre educatiu i dels tutors dels menors. El mostreig realitzat és, per tant, de conveniència o incidental.

Els alumnes del centre van complir una enquesta en dues administracions. Van consentir voluntàriament la seua participació al present estudi, després d'haver-ne sigut informats del seu propòsit. No es van recollir dades personals de cap dels enquestats, sinó que s'identificaven amb un pseudònim triat per ells mateixos.

Mostra

La mostra de l'estudi està composta per 350 adolescents, tots ells estudiants. La mitjana d'edat del grup està en 14.79 anys ($DT = 1.68$), amb una edat mínima d'11 anys i una màxima de 19. Pel que fa al sexe dels, un 51.1% eren xics i el restant 48.9% xiques.

Professió dels pares/mares de la mostra

Els adolescents van ser qüestionats, també, sobre la professió dels seus pares i mares. La taula 1 presenta les dades recollides sobre la professió dels pares.

TAULA 1
Professió dels pares relacionada amb el seu nivell d'estudis

	<i>Professió del pare</i>	
	N	%
Professió que no requereix estudis	197	60,1
Professió que requereix estudis bàsics	49	14,9
Professió que requereix estudis superiors	75	22,9
Altres –parats o jubilats–	7	2,1
<i>Total</i>	328	100

La taula 2, per la seua banda, recull les dades referents a la professió de les mares.

TAULA 2
Professió de les mares relacionada amb el seu nivell d'estudis

	<i>Professió de la mare</i>	
	N	%
Professió que no requereix estudis	67	22,6
Professió que requereix estudis bàsics	16	5,4
Professió que requereix estudis superiors	31	10,4
Mestressa de casa	183	61,6
<i>Total</i>	297	100

Instruments

Per a la recollida de dades de la present investigació, s'han emprat tres qüestionaris, els quals detallarem per separat a continuació.

1. Escala d'Autoconcepte de Tennessee – Tennessee Self Concept Scale, TSCS (Fitts, 1955, 1965)

La TSCS va ser desenvolupada per William H. Fitts al Departament de Salut Mental de la Universitat de Tennessee. Està formada per 100 ítems descriptius que avaluen allò que l'individu diu fer, sentir o agradar-li, i que puntuen en una escala tipus *Likert* que va d'1 a 5; pretenen, a més, resumir com se sent la persona respecte a sí mateixa o fins a quin punt la seua autoimatge és realista.

Els 100 ítems de l'escala estan classificats en 45 expressats de forma negativa, 45 de forma positiva, i els 10 restants corresponen a l'escala L del MMPI, la qual està relacionada amb l'autocrítica (López-Justicia i Pichardo, 2003). La suma de les puntuacions de les cent preguntes proporciona el nivell d'autoconcepte mitjançant puntuació directa: alta puntuació per a un nivell alt, i baixa per a un nivell baix. Amb aquestes puntuacions, s'obté l'avaluació general de l'autoconcepte, l'autoestima i l'autocomportament. A més, l'escala mesura vuit aspectes de l'autoconcepte –cinc d'externs i tres d'interns–, que es recullen a la taula 3.

TAULA 3
Aspectes externs i interns avaluats per l'escala d'autoconcepte de Tennessee (Fitts, 1955, 1965)

<i>Aspectes externs</i>	<i>Aspectes interns</i>
<i>Físic</i> Valoració física	<i>Autoconcepte o identitat</i> Com es percep el subjecte
<i>Moral</i> Valoració moral-ètica	
<i>Personal</i> Valoració personal	<i>Autoestima o autosatisfacció</i> Com se sent el subjecte
<i>Familiar</i> Com actua el subjecte	
<i>Social</i> Valoració social	<i>Autocomportament o comportament</i> Com se sent al nucli familiar

L'escala TSCS ha obtingut índexs adequats de fiabilitat, tant en estudis internacionals com a nivell nacional (Alfaro-García i Santiago-Negrón, 2002). La fiabilitat presenta consistència interna, amb valors α entre .73 i .93; la fiabilitat test-retest, per la seua banda, mostra valors de $r = .47$ a $r = .83$ (Brown, 1998).

Musitu i García (2004) van obtenir al seu estudi que la consistència interna amb tots els ítems va ser de .897, així com una α de Cronbach de .789; a la taula 4 es compilen els valors de consistència interna dels cinc factors externs de l'escala.

TAULA 4
*Valors de consistència interna dels cinc factors externs del TSCS
(Musitu i García, 2004)*

<i>Factor extern</i>	<i>Consistència interna</i>
Físic	.712
Moral-ètic	.677
Personal	.750
Familiar	.728
Social	.615

L' α de Cronbach per a aquesta investigació és de .789. L'escala TSCS ofereix informació que reafirma l'estructura multidimensional de l'autoconcepte en sintonia amb les investigacions teòriques actuals (López-Justicia i Pichardo, 2003).

La importància d'aquesta escala, per la qual cosa s'ha triat per a desenvolupar la present investigació, radica, segons Cazalla-Luna i Molero (2013), en ser de les poques que tracta l'autoconcepte personal, i dins d'aquest, l'autoconcepte ètico-moral i la reflexió de la persona de fins a quin punt es considera honrada (Fitts, 1972; García i Musitu, 2001).

2. Inventari de Valors de Rokeach – Rokeach Value Survey, RVS (Rokeach, 1968, 1973)

El Inventari de Valors de Rokeach va sorgir per la intenció de l'autor de classificar i avaluar els valors, els quals els va definir com a «una organització de creences relativament perdurable al voltant d'un objecte o situació, que predisposa a la persona a reaccionar de determinada forma» (Rokeach, 1968).

Aquesta escala és un dels instruments més emprats en la literatura científica per a mesurar valors, i el seu objectiu principal és avaluar quins en són els preferits o amb quins s'identifiquen més les persones. Aquesta preferència indicarà tant la naturalesa avaluadora dels valors, com la dimensió motivacional i reguladora de la conducta (Mas, 2015).

S'ha emprat el format A de l'escala, donat que és més ràpid i senzill: el subjecte sols cal que jerarquitze els valors segons el grau d'importància de l'1 (més important) al 18 (menys important). Els 36 ítems que componen l'escala

representen cadascun un valor diferent, els quals estan organitzats en dues grans llistes de 18 valors cadascuna:

- *Valors finals*. Representen estats desitjables d'existència i poden ser tant de «naturalesa personal» –centrat al jo– com de «naturalesa social» –centrat en les relacions interpersonals–.
- *Valors instrumentals*. Representen modes de conducta que s'assumeixen preferibles per a assolir, i poden ser tant de «naturalesa moral» –el seu focus és interpersonal– o de «naturalesa personal» –si estan orientats cap a un comportament autoreforçador– (Manso, Sánchez i Peña, 1998).

Diversos estudis verifiquen que la validesa i el poder de discriminació de l'escala, aplicada en diferents poblacions, mantenen uns nivells adequats (Benedito, Bonavía i Llinares, 2008; Manso i al., 1998), la qual cosa implica que siga un instrument molt emprat en la Psicologia. La versió emprada en la present investigació, és la traducció al castellà que se va fer en la Universitat de València (Martí-Vilar, 2001).

3. *Qüestionari sobre Problemes Sociomorals – Defining Issues Test, DIT (Rest, 1979, 1986)*

El DIT (Rest, 1979, 1986) és un instrument l'objectiu del qual és avaluar la competència moral. El van desenvolupar James Rest i col·laboradors, de la Universitat de Minnesota, en base a la teoria de Kohlberg (1969). La versió en castellà que s'empra en aquesta investigació està extreta del manual elaborat per Pérez-Delgado i al. (1996).

La prova formula distints dilemes sociomorals, el plantejament dels quals permet la flexibilització i apropament a l'estructura rígida dels estadis i nivells del desenvolupament del juí moral, plantejats per Kohlberg (1976). El judici moral funciona com a pensament organitzat, en què s'hi succeeixen tres nivells en ordre invariable i donen com a resultat estadis estructurats de pensament. El qüestionari pren elaboracions conceptuals d'autors pertanyents a l'enfocament neo-kohlbergià, per la qual cosa es fonamenta la naturalesa social del desenvolupament de la moralitat (Barba, 2001; Mas, 2015).

El DIT de Rest permet en la pràctica avaluadora major rapidesa i efectivitat, front a l'*Entrevista Semiestructurada de Dilema Moral* (Kohlberg, 1976), donades la seua objectivitat i les distintes alternatives de decisió que ofereix al subjecte (Pérez-Delgado i al., 1996). La prova consta de sis històries, cadascuna de les quals planteja un problema sociomoral o un dilema:

- a) «*Enrique y el medicamento*».
- b) «*La ocupación de los estudiantes*».
- c) «*El preso evadido*».

- d) «El dilema del doctor».
- e) «El Sr. Gómez».
- f) «El periódico».

Cadascuna d'aquestes històries va acompanyada de 12 qüestions que punten mitjançant una escala *Likert* de 5 opcions –d'«importantíssim» a «res important»–. Els subjectes en seleccionen quatre preguntes que consideren més importants, i els donen un valor d'1 –major importància– a 4 –menor importància– en funció del grau de rellevància que presenten de cara a la resolució del problema. Arran les puntuacions que els participants donen als diferents dilemes plantejats, s'identifiquen les puntuacions dels subjectes als distints estadis del desenvolupament moral proposats per Kohlberg (1969).

A més, s'hi determina l'Índex *P*, una puntuació que es calcula amb els valors dels estadis 5 i 6 (Rest, 1979), i és l'indicador més emprat de la prova DIT. Aquest índex s'expressa mitjançant percentatge i determina dues qüestions: d'una banda, la rellevància que concedeix el subjecte als principis morals més avançats, quan considera un dilema social, d'altra, el percentatge de puntuació obtingut al nivell post-convencional (Pérez-Olmos i Dussán-Buitrago, 2009; Mas, 2015).

L'escala ha obtingut valors adequats de consistència interna a través de distintes investigacions, per la qual cosa pot considerar-se que posseeix bona fiabilitat. En la versió llarga en anglès, l' α de Cronbach va obtenir valors d'entre .70 i .76 (Davison i Robbins, 1978; Rest, 1979). En una mostra espanyola, la fiabilitat test-retest en un mes va ser de .72 (Pérez-Delgado, Mestre, García-Ros i Frías, 1991). En Veneçuela, per la seua banda, s'ha emprat la prova després d'obtenir un valor α de .71 i un índex de fiabilitat test-retest de .65 (Zerpa i Ramírez, 2004). En altre estudi, aquesta mateixa versió va assolir un coeficient de .77 (Pérez-Olmos i Dussán-Buitrago, 2009). En aquesta investigació, l'escala va aconseguir un valor α de .789 (Mas, 2015).

Resultats

Es van dur a terme anàlisis MANOVAs, les quals estudiaven la relació entre la professió del pare i la mare, i les puntuacions als tres constructes objecte d'investigació.

En primer lloc, a la taula 5 es mostren els resultats de l'anàlisi MANOVA, quant a la professió dels pares, els quals van mostrar que no guardava relació amb les puntuacions dels següents constructes:

TAULA 5
*Resultats del MANOVA de la relació de la professió dels pares
i els constructes avaluats*

	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Dimensions de l'autoconcepte	$F_{15,927} = 1.176$.285	.019
Autoestima	$F_{15,927} = .993$.460	.016
Autoconcepte	$F_{15,927} = .958$.499	.015
Jerarquització dels valors humans finals	$F_{54,858} = 1.107$.281	.065
Jerarquització dels valors humans instrumentals	$F_{54,855} = 1.099$.295	.065
Estadis del raonament moral	$F_{18,963} = 1.023$.430	.019

Quant a la relació entre la professió de les mares i els distints constructes (taula 6), tampoc es va trobar relació estadísticament significativa entre la seua professió i les distintes puntuacions en:

TAULA 6
*Resultats del MANOVA de la relació de la professió de les mares
i els constructes avaluats*

	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Dimensions de l'autoconcepte	$F_{15,840} = .952$.505	.017
Dimensions de l'autoestima	$F_{15,840} = 1.529$.088	.027
Jerarquització dels valors humans finals	$F_{54,774} = 1.075$.336	.070
Jerarquització dels valors humans instrumentals	$F_{54,771} = .655$.974	.044
Raonament moral	$F_{18,870} = 1.319$.168	.027

No obstant, l'anàlisi MANOVA sobre la relació entre la professió de la mare i les puntuacions en les dimensions de l'autocomportament, va resultar estadísticament significativa ($F_{15,840} = 2.037, p = .011, \eta^2 = .035$).

La professió de les mares va explicar un 3.5% de la variància de les puntuacions en les dimensions de l'autocomportament. Malgrat això, les ANOVAs de continuació únicament van mostrar diferències marginalment significatives als nivells d'autocomportament físic en funció de la professió de les mares, tal i com es pot observar a la taula 7.

TAULA 7

ANOVAs de continuació per a l'anàlisi MANOVA que relaciona professió de les mares amb dimensions de l'autoconcepte com a variables dependents

Font de variació	Variables dependents	gl _{num}	gl _{den}	F	p	η ²
Professió de les mares	Autocomportament físic	3	282	2.452	.064	.025
	Autocomportament moral	3	282	1.370	.252	.014
	Autocomportament personal	3	282	1.936	.124	.020
	Autocomportament familiar	3	282	.912	.436	.010
	Autocomportament social	3	282	2.099	.101	.022

Les proves que es van realitzar *a posteriori* van ser Games-Howell, donat que es van trobar diferències estadísticament significatives entre les variàncies dels diferents grups. Aquestes proves no van mostrar diferències estadísticament significatives entre les mitjanes de cap grup concret, encara que es troben algunes observacions. D'una banda, hi havia resultat marginalment significatiu sobre l'autocomportament físic; d'altra, les mitjanes van ser majors per a aquells alumnes amb mares de professions que requereixen estudis superiors, seguits d'aquells amb mares de professions que no requereixen estudis, amb mares que són mestresses de casa i, finalment, amb mares de professions que requereixen estudis bàsic, en eixe ordre –taula 8–.

TAULA 8

Mitjanes i desviacions típiques de les variables dependents

	Factor: <i>Professió de les mares</i>				
		<i>No requereixen estudis</i>	<i>Requereixen estudis bàsics</i>	<i>Requereixen estudis superiors</i>	<i>Mestresses de casa</i>
Autocomportament físic	\bar{X} DT	21.757 .463	19.800 .971	22.620 .698	21.107 .283
Autocomportament moral	\bar{X} DT	20.287 .424	19.266 .889	19.000 .639	20.198 .259
Autocomportament personal	\bar{X} DT	18.272 .355	17.400 .745	19.206 .535	17.954 .217
Autocomportament familiar	\bar{X} DT	20.484 .389	20.266 .816	19.931 .587	19.750 .238
Autocomportament social	\bar{X} DT	21.212 .466	23.200 .979	21.344 .704	20.738 .285

\bar{X} = mitjana DT = Desviació típica

Discussió

Respecte a la variable professió dels pares i la seua relació amb l'autoconcepte solament apareixen diferències marginalment significatives en els nivells d'autocomportament físic en funció de la professió de les mares que tenen estudis superiors. Elles ensenyen a les seues filles i fills adolescents la importància de la bona aparença física, ser ordenats, pulcres, estar sempre arreglats. També serien mares més tolerants en com portar el pèl o com l'elecció de les peces de vestir, per posar alguns exemples.

No és fàcil traure conclusions o comparacions perquè tampoc s'han trobat estudis sobre la variable professió dels pares i la seua importància directa en relació a l'autoconcepte moral ètic. En alguns estudis la professió dels pares si han considerat com part indicativa de la renda familiar, de l'estatus socioeconòmic familiar i del nivell educatiu dels pares.

Una aproximació a la literatura específica coincideix en Rosenberg i Pearlin (1978) que l'autoestima es reforça amb l'edat i la millora a la par del nivell socioeconòmic familiar. Housley i al., (1987) veu relació positiva, encara amb matisos, entre les xiques de 14 a 16 anys i l'estatus socioeconòmic alt. Per a altres autors (Mullis, Mullis i Normandin, 1992) existeix relació entre l'autoestima i la renda familiar i entre l'autoestima i el nivell socio-econòmic (Schneiderman, Furman i Weber, 1989). Les investigacions d'Oñate (1989) no van trobar els resultats esperats de que a major nivell socioeconòmic caldria existir un menor nivell d'autocrítica. D'Ocon i Cantero (1994) apunten a que els xiquets d'onze anys que aconsegueixen la puntuació P%: podria haver un biaix per l'elevat nivell socioeconòmic dels pares. Aquestes mateixes autores (Cantero i D'Ocon, 1995) troben que la professió del subjecte en la mesura en la que la mitjana que requereix nivell més alt d'estudis se van apropar a postures post-convencionals; tal volta açò ajudarà a entendre la influència d'aquests pares en l'educació i estratègies de solució que involucren als seus fills. En Miyamoto *et al.*, (2000) apareix una relació positiva entre l'autoestima i el nivell acadèmic dels pares. Ridley (2001) conclou que la renda familiar correlaciona amb l'autoconcepte acadèmic. En un estudi de Cardenal i Fierro (2003), la variable nivell socioeconòmic se relaciona solament amb l'escala d'autocomportament; dada similar a aquest estudi amb la variable professió de la mare.

Segons Moreno (2004) totes aquestes investigacions sobre la relació entre l'estima i la classe social no han donat resultats molt esclaridores. Al seu parèixer els resultats deixen una via oberta entre l'estatus socioeconòmic del nucli familiar i l'autoconcepte i autoestima en els adolescents. Encara que en el seu estudi sí troba significació estadística entre la professió del pare, l'acceptació personal, autovàlua i l'aparença física en els xics. En concret els fills de pares amb algun grau de qualificació tenen una autovaloració menys positiva que els

fills de pares no qualificats. Tal volta el model de pare, en aquest cas, se troba molt difícil d'aconseguir. En una revisió de nombroses investigacions sobre formació de l'autoestima Navarro i al. (2006), troba com pilars bàsics en la seua construcció l'influència familiar junt amb altres variables com l'estil parental d'educació i la criança o l'influència escolar.

No s'ha trobat relació entre la professió del pares i mares, els valors i el raonament moral, lo qual convida a seguir fent estudis en altre tipus de mostres, per veure si el que no s'ha trobat en aquest estudi segueix no apareixen en altres investigacions amb estudis longitudinals. Es necessari avaluar aquestes variables en diferents moments temporals per a poder tindre evidència d'aquestes relacions causals. També, el fet d'haver comptat amb una mostra incidental pot veure's com un una limitació, ja que aquest tipus de mostreig afecta sempre a la representativitat dels resultats obtinguts.

Malgrat els resultats no ser indicatius d'una correlació forta entre aquests constructes, caldria donar una empena i abordar la investigació des de l'aspecte pràctic i d'intervenció. Es podria avançar si, donat el cas, poguérem aplicar propostes a les aules, ajustades als plans i lligades als projectes curriculars. La recollida de dades de totes les etapes escolars, ens donaria uns basaments on poder discernir si realment es pot trobar un nou camí a la recerca de fonaments teòrics.

D'altra banda, aquesta investigació pot continuar pel camí de treballar amb mostres de més ampli espectre. Parlem de fer les mateixes proves en joves, adults i tercera edat, i a més es podria incloure la variable «ingressos econòmics de la unitat familiar».

Per concloure, caldria destacar que la utilització d'altres qüestionaris i instruments de mesura proporcionaria una font de contrastació i de trobada, si n'hi ha, de punts d'encaixada.

Referències

- Adell i Cueva, M. A. (2006). *Estrategias para mejorar el rendimiento académico de los adolescentes*. Madrid: Pirámide.
- Alfaro-García, R. A. i Santiago-Negrón, S. (2002). Estructura Factorial de la Escala de Autoconcepto de Tennessee (Versión en Español). *Revista Interamericana de Psicología*, 36, pp. 167-189. <<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=28436211>>.
- Azari, N. P.; Nickel, J.; Wunderlich, G.; Niedeggen, M.; Hefter, H.; Tellmann, L.; Herzog, H.; Stoerig, P.; Birnbacher, D. i Seitz, R. J. (2001). Neural correlates of religious experience. *European Journal of Neuroscience*, 13(8), pp. 1649-1652. doi: 10.1046/j.0953-816x.2001.01527.x.

- Barba, B. (2001). Razonamiento moral de principios en estudiantes de secundaria y bachillerato. *Revista Mexicana de investigación educativa*, 6(13), pp. 501-523. <http://www.quadernsdigitals.net/datos_web/hemeroteca/r_54/nr_599/a_8195/8195.pdf>.
- Benedito, M.; Bonavía, T. i Llinares, L. I. (2008). Relación entre las prioridades de valor y la satisfacción laboral. *Revista Colombiana de Psicología*, 17, pp. 59-74. <<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=8041180300>>.
- Braitwaite, V. i Law, H. (1985). Structure of human values: Testing and adequacy of the Rokeach values survey. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49(1), pp. 250-263. doi: 10.1037/0022-3514.49.1.250.
- Brown, R. (1998). Review of the Tennessee Self-Concept Scale-Second Edition. En Impara, J. C. i Plake, B. S. (eds.), *The thirteenth mental measurements yearbook* (pp. 1010-1011). Lincoln, NE: Buros Institute of Mental Measurements.
- Camps, V. (1990). *Virtudes públicas*. Madrid: Espasa Calpe.
- Cantero, M. J. i d'Ocón, A. (1995). Experiencia profesional, desarrollo moral y valores. En Pérez-Delgado, E. i Mestre, V. *El crecimiento moral. Programas psicoeducativos y su eficacia en el aula*, pp. 145-162. Universitat de Valencia: Valencia.
- Cardenal, V. i Fierro, A. (2003). Componentes y correlatos del autoconcepto en la escala de Piers-Harris. *Estudios de psicología*, 24(1), pp. 101-111. <<http://www.uma.es/psicologia/docs/eudemon/investigacion/componentes%20y%20correlatos%20del%20autoconcepto.pdf>>.
- Cazalla-Luna, N. i Molero, D. (2013). Revisión teórica sobre el autoconcepto y su importancia en la adolescencia. *Revista Electrónica de Investigación y Docencia (REID)*, 10, pp. 43-64. <<http://www.revistareid.net/revista/n10/REID10art3.pdf>>.
- Cortina, A. (1996). ¿Qué son los valores? En Cortina, A.; Escámez, J. i Pérez-Delgado, E. (comp.). *Un mundo de valores*. Valencia: Generalitat Valenciana.
- Crandall, R. (1973). The Measurement of Self-Esteem and Related Constructs. En Robinson, J. i Shaver, P. (eds.) (1980). *Measures of Social Psychological Attitudes* (pp. 45-162). Ann Arbor, Michigan: Institute for Social Research. 6ª ed.
- Cuñat-Agut, M.; Martí-Vilar, M. i Suay, F. (2016). Brain structures involved in moral reasoning: A review. *The International Journal of Psychosocial and Cultural Genomics, Consciousness & Health Research*, 2(2), pp. 38-45.
- Davison, M. L. i Robbins, S. (1978). The reliability and validity of objective indices of moral development. *Applied Psychological Measurement*, 2(3), pp. 389-403. <<http://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/99408/v02n3p391.pdf?sequence=1>>.

- D'Ocón, A. i Cantero, M. J. (1994). Aplicación del DIT a una muestra de once años de edad. En Pérez-Delgado, E. i Soler, M. J. (eds.), *El cuestionario de problemas sociomorales (DIT) de J. Rest y su uso informatizado* (pp. 51-58). Albatros Ediciones: Valencia.
- Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation, and moral development. *Annual Review of Psychology*, 51, pp. 665-697. <http://psych-www.colorado.edu/~tito/sp03/7536/Eisenberg_2000.pdf>.
- Ellsworth, P. C. (1991). Some implications of cognitive appraisal theories of emotion. En Strongman, K. T., *International Review of Studies on Emotions*. Volume 1. Chichester: John Wiley.
- Etxebarria, I. (1994). Cognición y acción moral: «del dicho al hecho...». En Medrano, C. (ed.), *Desarrollo de los valores y educación moral*. pp. 97-111. Bilbao: Servicio Editorial de la EPV/EHU.
- Fernández Enguita, M. (1999). *La Escuela a examen*. Madrid. Pirámide.
- Fiddick, L.; Cosmides, L. i Tooby, J. (2000). No interpretation without representation: the role of domain-specific representations in the Wason selection task. *Cognition*, 77(1), pp. 1-79. Recuperat de: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10980253>>.
- Fitts, W. H. (1955). *Preliminary Manual. The Tennessee Department of Mental Health Self-Concept Scale*. Documento inédito.
- Fitts, W. H. (1965). *Tennessee Self-Concept Scale: Manual*. Newbury, CA: Western Psychological Services.
- Fitts, W. H. (1972). The self-concept and behavior: overview and supplement. Dede Wallace Center Monograph, Nashville, Tennessee, 7.
- García, F. i Musitu, G. (2001). *Autoconcepto Forma 5. AF5. Manual*. Madrid: TEA.
- Gazzaniga, M. S. (2006). *El cerebro ético*. Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica, S.A.
- Gergen, K. J. (1984). Theory of the self: Impasse and Evolution. *Advances in Experimental Psychology*, 17, pp. 49-115. Recuperat de: <<http://cat.inist.fr/?aModele=afficheN&cpsidt=9137254>>.
- Hauser, M. D. (2008). *La mente moral. Cómo la naturaleza ha desarrollado nuestro sentido del bien y del mal*. Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica, S.A.
- Housley, K.; Martin, S.; McCoy, H.; Greenhouse, P.; Stigger, F. i Chopin, L. (1987). Self-esteem of adolescent females as related to race, economic status, and area of residence. *Perceptual and Motor Skills*, 64(2), pp. 559-566. <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3588198>>.
- Izard, C. E. (1993). Organizational and motivational functions of discrete emotions. En Lewis, M. i Havilland, J. M. (eds.), *Handbook of emotions*. New York: The Guildford Press.
- Jacob, P. E.; Flink, J. J. i Shuchman, H. (1962). Values and their function in decision-making; toward an operational definition for use in public affairs research. *American Behavioral Scientist, suppl.* 5(9), pp. 6-38. N. J.: Princeton.

- Keeves, J. P. (1986). Aspiration, motivation and achievement different methods of analysis and different results. *International Journal of Education Research*, 10(2), pp. 115-243. <[https://doi.org/10.1016/0883-0355\(86\)90005-4](https://doi.org/10.1016/0883-0355(86)90005-4)>.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: the cognitive development approach to socialization. En Goslin, B. A. (ed.). *Handbook of socialization theory and research*. San Francisco: Rand McNally.
- Lazarus, R. S. i Folkman, S. (1986). *Estrés y Procesos Cognitivos*. Barcelona: Martínez Roca.
- López-Justicia, M. D. i Pichardo, M. C. (2003). Diferencias de género en el autoconcepto de jóvenes afectados de baja visión. *Revista de Educación*, 330, pp. 373-384. <<http://www.mecd.gob.es/dctm/revista-deeducacion/articulosre330/re3302011213.pdf?documentId=0901e72b81258cd>>.
- Maganto, C. (1994). Influencia de la familia y de la escuela en la socialización y la conducta prosocial. En Garaigordobil M. i Maganto, C. San Sebastián: Servicio Editorial Universidad del País Vasco. XII Cursos de Verano de la Universidad del País Vasco, pp. 37-72.
- Manso, J.; Sánchez, M. T i Peña O. (1998). La Escala de Valores de Rokeach en una muestra de estudiantes de Servicio Social. *Revista de Servicio Social*, 1, p. 1. <<http://www2.udec.cl/~ssrevi/numero1/articulos/a5/articulo5.htm>>.
- Mas, J. (2015). *Variables cognitivas que intervienen en la Psicología Moral*. (Tesis doctoral). Universitat de València.
- Martí-Vilar, M. (2001). *Influjo de la educación en el desarrollo moral, los valores y las creencias en adolescentes*. Tesis Doctoral. València: Universitat de València.
- Martí-Vilar, M. (2010). Razonamiento moral y Prosocialidad. Fundamentos básicos. Madrid: CCS.
- Martí-Vilar, M. i Palma, J. (2010). El razonamiento moral y variables que intervienen en su configuración. En Martí-Vilar, M. (ed.), Razonamiento moral y prosocialidad. Fundamentos (pp. 99-124). Madrid: CCS
- Miyamoto, R. H.; Hishinuma, E. S.; Nishimura, S. T.; Nahulu, L. B.; Andrade, N. N. i Goebert, D. A. (2000). Variation in self-esteem among adolescents in an Asian/Pacific-Islander sample. *Personality and Individual Differences*, 29(1), pp. 13-25. doi: 10.1016/S0191-8869(99)00171-3.
- Moreno, Y. (2004). Un estudio de la influencia del autoconcepto multidimensional sobre el estilo de vida saludable en la adolescencia temprana. Tesis Doctoral. Universitat de Valencia. Valencia.
- Montero, M. (1994). Indefinición y contradicciones de algunos conceptos básicos en la Psicología Social. En Montero, M. (comp.). *Construcción y Crítica de la Psicología Social*, pp. 109-126. Barcelona: Anthropos.
- Mullis, A. K.; Mullis, R. L. i Normandin, D. (1992). Cross-sectional and longitudinal comparisons of adolescent self-esteem. *Adolescence*, 27(105), pp. 51-61. <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1539501>>.

- Muñoz Redón, J. (coord.) (1998). *La Bolsa de los Valores: materiales para una ética ciudadana*. Barcelona: Ariel.
- Musitu, G. i García J. F. (2004). Consecuencias de la socialización familiar en la cultura española. *Psicothema*, 16(2), pp. 288-293. <<http://www.unioviado.net/reunido/index.php/PST/article/viewFile/8248/8112>>.
- Navarro, E.; Tomás, J. M. i Oliver A. (2006). Factores personales, familiares y académicos en niños y adolescentes con baja autoestima. *Boletín de Psicología*, 88, pp. 7-25. <<http://www.uv.es/seoane/boletin/previos/N88-1.pdf>>.
- Newberg, A.; Pourdehnad, M.; Alavi, A. i O'Aquili, E. G. (2003). Cerebral Blood Flow During Meditative Prayer: Preliminary Findings and Methodological Issues. *Perceptual Motor Skills*, 97(2), pp. 625-630. doi: 10.2466/pms.2003.97.2.625.
- Oñate de, M. P. (1989). El Autoconcepto. Formación, medida e implicaciones en la personalidad. Narcea S.A. de Ediciones: Madrid.
- Ozca, A. (1993). *Variables familiares y personales en la fase de transición a la vida activa: un estudio longitudinal*. Tesis Doctoral. València: Universitat de València.
- Pérez-Delgado, E.; Mestre, V.; García-Ros, R. i Frías, D. (1991). *Fiabilidad test-retest del Cuestionario de Problemas Sociomorales (D.I.T.) de J. Rest (1979)*. III Congreso de Evaluación Psicológica. Barcelona: 25-28 de Septiembre.
- Pérez-Delgado, E.; Mestre, V.; Frías, M. D. i Soler M. J. (1996). DIT Defining Issues Test James Rest. Cuestionario de Problemas Sociomorales. Manual. Valencia: Nau Llibres.
- Pérez-Olmos, I. i Dussán-Buitrago, M. M. (2009). Validación de la prueba Defining Issues Test con estudiantes de Medicina en la Universidad del Rosario, en Colombia. *Revista Electrónica de Investigación Educativa*, 11, p. 1. <<http://redie.uabc.mx/vol11no1/contenido-perezolmos.html>>.
- Pérez-Pérez, C. (2008). Sobre el concepto de valor. Una propuesta de integración de diferentes perspectivas. *Bordón*, 60(1), pp. 99-112.
- Pérez-Serrano, M. G. (1981). *Origen social y rendimiento escolar*. Madrid: Centro de Investigaciones sociológicas Recuperat de: <<http://hdl.handle.net/11162/36602>>.
- Piaget, J. (1977). The role of action in the development of thinking. En Overton, W. F. i Gallagher, J. M. (eds.), *Knowledge and development*. Vol. I, pp. 17-42. New York: Plenum Press.
- Porot, M. (1980). *La familia y el niño*. Barcelona. Planeta.
- Rest, J. R. (1979). *Developing in judging moral issues*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Rest, J. R. (1986). *DIT: Manual for Defining Issues Test*. University of Minnesota: Minneapolis.

- Ridley, K. B. T. (2001). Predicting children's self-esteem from parental self-esteem, race, social class status and racial preference. *Dissertation Abstracts International Section B: The Sciences and Engineering*, 61(12-B), p. 6719.
- Rokeach, M. (1968). *Beliefs, attitudes, and values: A theory of organization and change*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of Human values*. New York: Free Press.
- Rosenberg, M. i Pearlin, L. I. (1978). Social class and self-esteem among children and adults. *American Journal of Sociology*, 84(1), pp. 53-77. <<http://www.jstor.org/stable/2777978>>.
- Rozin, P. (1997). Moralization. En Brandt, A. i Rozin, P. (comps.). *Morality and Health*, pp. 379-401. New York: Routledge.
- Santamaria, C. (1995). *Introducción al razonamiento humano*. Madrid: Alianza Psicología Menor.
- Smith, M. B. (1963). Personal values in the study of lives. En White, R. W., *The study of Lives*, capítol 4. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice-Hall.
- Stewart, I. i Pascual Leone, J. (1992). Mental Capacity Constraints a Development of Moral Reasoning. *Journal of Experimental Child Psychology*, 54(3), pp. 251-287. doi: 10.1016/0022-0965(92)90020-7.
- Schneiderman, J. W.; Furman, M. i Weber, J. (1989). Self-esteem and chronic welfare dependency. En: Mecca, A. M.; Smelser N. J. i Vasconcellos, J. (eds.), *The social importance of self-esteem*. Berkeley: University of California Press.
- Tamayo, A. (1993). Valores de los adolescentes: ejes motivacionales. *Acta Psiquiátrica y Psicológica de América Latina*, 39(2), pp. 140-151. Recuperat de: <http://www.researchgate.net/journal/00016896_Acta_psiquiatrica_y_psicologica_de_America_latina>.
- Tejedor, F. J. i Caride, J.A. (1988). Influencia de las variables contextuales en el rendimiento académico. *Revista de Educación*, 287, pp. 113-146.
- Turiel, E. (1998). The development of morality. En Damon, W. (comp.). *Handbook of Child Psychology* (pp. 863-932). New York: Wiley Press.
- Tyrel, L. E. (1975). *Psicología de las diferencias humanas*. Madrid: Marova.
- Wilson, F. T. (1953). Some special ability test scores of gifted children. *Journal of Genetic Psychology*, 82(1), pp. 59-68. doi: 10.1080/08856559.1953.10533655.
- Zerpa, C. i Ramírez, J. (2004). Un instrumento de medición del desarrollo moral para estudiantes universitarios: Defining Issues Test (DIT). *Revista de Pedagogía*, 25(74), pp. 427-450. <http://www.scielo.org.ve/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0798-97922004000300004&lng=es&nrm=i so&tlng=es>.

Data de recepció: 01-09-2017
 Data d'acceptació: 01-12-2017